

תעודת הזהות היהודית

אמונות, שמירת מצוות וערכים של יהודים בישראל - 2000

(ממצאים עיקריים מתוך מחקר-עומק שנערך ע"י מכון נוסמן, המכון הישראלי לדמוקרטיה עבור קרן אבי חי)

1. הקדמה

א. פתח דבר

בין יוני 1999 לבין ינואר 2000 (למניינם) ערך מרכז גוטמן שלייד המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר-עומק מקיף על התנהגות דתית-יהודית ועל תפישת הזהות העצמית של היהודים בישראל. מחקר זה הוא מהווה המשך למחקר קודם מסוג זה, שנערך בשנת 1991.¹

כמו קודמו, הקיף גם המחקר הנוכחי מגוון של נושאים: שמירת מצוות הדת בפועל, עיקרי אמונה וערכים יהודיים וכלליים, זהות והזדהות יהודית, סוגיות הקשורות למקומה של הדת בחיים הציבוריים, ומערכת היחסים בין קבוצות חברתיות שונות. אופיו הייחודי של המחקר - כמו גם השוואת ממצאיו לממצאי המחקר שקדם לו - מאפשר התבוננות מקיפה בחברה היהודית בישראל על ערכיה, אמונותיה ודפוסי חייה בכל הנוגע ליהדות והיחס אליה. להלן יוצגו ממצאים נבחרים מתוך המחקר המלא.²

ב. תמצית

יהודים בישראל הם בעלי זהות יהודית חזקה. רובם ככולם רוצים שלמדינת ישראל יהיה צביון יהודי, אף שאין ביניהם הסכמה באשר למאפייניו של צביון זה. רובם ככולם מרגישים כי הם חלק מהעם היהודי, אף שמידת הקרבה שלהם ליהודי התפוצות נמצאת בירידה. רוב היהודים בישראל מרגישים זיקה כזו או אחרת אל המסורת היהודית, מקיימים לפחות חלק ממנהגיה ומטקסי החיים שלה ומציינים לפחות אחדים מחגיה.

1. המחקרים הנם פרי יוזמה של קרן אבי חי, הפועלת לעידוד יחסי הבנה בין יהודים בעלי גישות שונות למסורת ולטיפוח האיקה למסורת ישראל בקרב כל חלקי העם היהודי. אבי חי רואה במחקר כלי חשוב לבחינת תהליכים חברתיים המשפיעים על תכנון ופעילות הקרן בישראל.

המחקר הנוכחי נערך טרם פרוץ האלימות שהחלה בראש השנה תשס"א (אוקטובר 2000). מספר הנבדקים במחקר הוא 2,466 במדגם כלל-ארצי, וטעות הדגימה המרבית היא 3%. בנוסף לכך נחקר גם מדגם ארצי מייצג מקרב העולים מחבר-העמים, המונה 373 נבדקים.

2. המעוניינים לקבל את הדו"ח המלא, או את דו"ח הממצאים העיקריים שמאמר זה מהווה תמצית ממנו, יוכלו לפנות לקרן אבי חי, רח' הנביאים 31, ירושלים, 02-6243330.

ביסודו של דבר, ניכרת אצל היהודים בישראל מחויבות לשני ערכים: שמירת המסורת, מחד, ושמירה על חופש הבחירה האישי, מאידך. בקבוצות הזהות הדתית שבקצוות חרדים ודתיים-מקפידים מזה, אנטי-דתיים מזה ניכרת דומיננטיות של אחד משני הערכים הללו על חשבון האחר. ואולם, הרוב הגדול של היהודים בישראל מנסים לשלב בין השניים. דפוסי חייהם, ערכיהם ותפישת הזהות של רוב היהודים-הישראלים משקפים שלל נסיונות לשמור הן על הזיקה למסורת היהודית, והן על חופש בחירה מרבי. אי-לכך, קיים מעין קונצנזוס יהודי-ישראלי נרחב למדי, המבטא מחויבות לזהות היהודית, לתרבות היהודית ולהמשך החיים היהודיים, בלי לקבל את ההלכה כמערכת ציוויים מחייבת ובלי להשלים עם כל מה שנתפש ככפייה דתית.

2. דיוקן יהודי-ישראלי: ההגדרה העצמית הדתית של יהודי ישראל

א. זהות דתית

התפלגות היהודים בישראל על-פי הגדרת הזהות הדתית שלהם ב-1999:

1999	
5%	חרדים
12%	דתיים
35%	מסורתיים
43%	לא-דתיים
5%	אנטי-דתיים

התפלגות זאת משקפת שינויים מסוימים, לעומת ההתפלגות שתועדה לפני כעשור. קבוצת המסורתיים הצטמצמה ב-7%, וקבוצת הלא-דתיים גדלה ב-5%. כך, הלא-דתיים החליפו את המסורתיים כקבוצה הגדולה ביותר. בו-בזמן, קבוצת החרדים גדלה ב-2%. שינויים אלה מעידים על מגמה אפשרית של קיטוב.

ב. שמירת מסורת

התפלגות היהודים בישראל, על-פי עדות עצמית, בדבר מידת השמירה על המסורת הדתית ב-1999:

1999	
5%	מקפיד על שמירת המסורת
12%	שומר במידה רבה על המסורת
35%	שומר את המסורת במקצת
43%	לא שומר את המסורת כלל

בתחום זה, שלא כמו בהגדרת הזהות הדתית, כמעט לא חלו שינויים מאז שנת 1991 ולא נרשמה ירידה בהתנהגות הדתית. ככלל, בהערכה העצמית בדבר מידת השמירה על המסורת ניכרת יציבות לאורך זמן.

ג. סולם הזהות הדתית

מחקר זה מציע סולם חדש של זהות דתית (סולם גוטמן), המשלב את ההגדרה העצמית הדתית ואת ההערכה העצמית בדבר מידת השמירה על המסורת. על-פי סולם זה, התפלגות היהודים בישראל ב-1999 לפי זהותם הדתית היא:

1999	
5%	חרדי
7%	דתי-מקניד
4%	דתי-שומר במידה רבה
16%	מסורתית-שומר במידה רבה
17%	מסורתית-שומר במקצת
29%	לא-דתי-שומר במקצת
18%	לא-דתי-לא שומר כלל
4%	אנטי-דתי-לא שומר כלל

ההתפלגות לעיל מבהירה שמידת השמירה על המסורת גבוהה בהרבה ממידת הדתיות. לפי הגדרה עצמית, כ-50% מגדירים עצמם כלא-דתיים, אך רק כ-20% מתארים את עצמם כ"לא שומרים כלל". ממצא בולט העולה מהשימוש בסולם זה הוא שכ-30% מהיהודים בישראל רואים את עצמם כלא-דתיים, השומרים במקצת את המסורת הדתית היהודית. קבוצה זו היא הקבוצה הגדולה ביותר מבין שמונה הקבוצות שהסולם מגדיר אותן, והיא מאופיינת לראשונה במחקר זה. ההסבר לפרדוקס-לכאורה הכלול בהגדרה "לא-דתיים-שומרים-במקצת" טמון בכך שחלק גדול מהלא-דתיים בוחרים בכל זאת לקיים מצוות מסוימות או לשמור על נהגים מסורתיים שונים. קביעה זו עולה בקנה אחד עם ממצאים אחרים של המחקר בדבר דפוסי החיים היהודיים בישראל.

3. דיוקן יהודי-ישראלי: אורחות חיים

70% מהיהודים בישראל רואים את עצמם כמי שמנהלים את חייהם ברוח ערכי היהדות. 89% סבורים שאדם יכול להיות יהודי טוב גם אם אינו שומר על המסורת הדתית. ואולם, בכל הנוגע למצוות מסוימות ולמסורות שונות ושמירה עליהן בפועל, המגוון הוא גדול.

א. כללי

- 98% מהיהודים-הישראלים קובעים מזוזה בפתח ביתם.
- 85% משתתפים תמיד בסדר פסח מסוג כלשהו.
- 71% מדליקים נרות חנוכה תמיד.
- 68% לא אוכלים חמץ בפסח.
- 67% צמים ביום-הכיפורים.
- 58% נמנעים מלאכול טרף.
- 55% עורכים סעודת שבת מיוחדת.
- 53% חוגגים את פורים בדרך זו או אחרת.
- 51% מדליקים תמיד נרות שבת במועד עם ברכה.
- 48% עורכים קידוש בערב שבת.
- 44% מפרידים בין כלי בשר לכלי חלב.
- 41% בונים סוכה כשרה.
- 41% נמנעים מלעבוד בשבת בפרהסייה.
- 27% נמנעים מנסיעה בשבת.

26% מהגברים מניחים תפילין בקביעות.

25% מתפללים בכל שבת בבית-כנסת.

24% אינם מדליקים חשמל בשבת.

16% הולכים תמיד בכיסוי ראש.

15% מתפללים מדי יום בבית-כנסת.

שיעור היהודים-הישראלים אשר "אף פעם לא" מקיימים את הנהגים האורתודוקסיים נע בין 2% שאינם משתתפים בסדר פסח, דרך 25% שאינם מציינים את השבת בדרך כלשהי או אינם שומרים על שום היבט של כשרות, ועד 35% שאינם פוקדים את בית-הכנסת ביום-הכיפורים. 60% עד 65% אף פעם אינם נמנעים מנסיעה בשבת או משימוש בחשמל ובטלפון בשבת.

מן הממצאים עולה שהשמירה על כשרות יותר נפוצה מהשמירה על שבת. פסח, חנוכה ויום-הכיפורים הם החגים שהרוב המכריע של היהודים-הישראלים מציינים אותם. רק מיעוט קטן, של כ-15%-25%, נוהג להתפלל בקביעות בבית-כנסת.

ב. שבת

כאמור, בין 48% ל-55% מהיהודים בישראל מקיימים חלק ממצוות העשה הקשורות לערב שבת (כגון: הדלקת נרות, סעודת שבת או קידוש). בין 24% ל-27% מתפללים בבית-כנסת ונמנעים מנסיעות, מהדלקת חשמל ומבילוי בתשלום. 41% נמנעים מלעבוד בפומבי מחוץ לבית ו-37% נמנעים מעבודה בבית ומהדלקת אש. ואולם, מעבר לכך, הרוב המכריע של היהודים-הישראלים נוטים לבלות את השבת באופן משפחתי. בפני הנחקרים הוצגו תשע דרכים אפשריות לבילוי בשבת, והם נתבקשו לציין באיזו תדירות הם בוחרים לבלות בכל אחת מהן. תשובותיהם חשפו את קיומה של מעין תרבות-שבת ישראלית שיש בה דפוסים מסויימים, סלקטיביים, של שמירה על המסורת, ודפוסים הרבה יותר רחבים של חיפוש שקט בחיק המשפחה.

המשיבים "תמיד" ו"לעיתים קרובות"	הדרך לבילוי השבת
85%	בילוי עם המשפחה
85%	מנוחה
76%	קריאה
68%	צפייה בטלוויזיה/האזנה לרדיו
53%	נסיעה להורים ולמשפחה
41%	רחצה בים, בבריכה ופעילות ספורטיבית
35%	טיול להכרת הארץ
33%	ציאה לבילוי ואכילה בחוץ
17%	ציאה לקניות

גם כאשר היהודים-הישראלים נשאלים באופן כללי בדבר הצורך להתחשב בצביון השבת בפומבי, 70% עונים בחיוב (בכלל זה כמחצית מהלא-דתיים וכשליש מהאנטי-דתיים). ואולם, בכל הנוגע לשאלות ספציפיות, הרוב המכריע תומך בליברליזציה של דפוסי השבת הפומבית:

72% תומכים בפתיחת בתי-קולנוע, בתי-קפה ומסעדות בשבת.

72% תומכים בקיום אירועי ספורט בשבת.

70% תומכים בפתיחת מרכזי קניות מחוץ לערים בשבת.
 65% תומכים בהפעלת תחבורה ציבורית בשבת.
 61% תומכים בפתיחת מרכזי קניות בערים בשבת.
 23%-12% מהמגדירים עצמם כ"דתיים" תומכים בקיומם של שירותים ואירועים אלה בשבת, להוציא מרכזי קניות ערים, שבפתיחתם תומכים רק 10%-6% מהדתיים.
 הרושם הכולל המתקבל הוא שרוב היהודים-הישראלים מעדיפים לשוות לשבת שלהם אופי שקט ומשפחתי, ומבקשים שלשבת הציבורית יהיה צביון ייחודי. ואולם, יחד עם זאת, הם רוצים שיינתן להם חופש בחירה וכל אופציות הביולוגי יעמדו לרשותם. את הניגוד הזה ממחיש במיוחד הפער בין שיעור הקונים בשבת (17%) לבין שיעור התומכים בפתיחתם של מרכזי קניות בשבת (61%-70%).

4. דיוקן יהודי-ישראלי: אמונות, ערכים וזהות

א. אמונות

שיעור היהודים-הישראלים המאמינים בקיומו של א-לוהים נמצא בעלייה קלה³. עלייה יותר בולטת חלה באמונות בשכר ועונש. להלן לוח האמונה של יהודי ישראל, המציג את אחוז המשיבים "מאמין בלב שלם" על כל אחד מהיגדי האמונה הבאים (המספרים בסוגריים הם המספרים התואמים משנת 1991):

יש א-לוהים	65% (63%)
יש כוח עליון המכוון את העולם	62% (57%)
יש גמול למעשים טובים	62% (52%)
יש עונש למעשים רעים	55% (44%)
התורה והמצוות הן ציווי א-לוהי	51% (47%)
העם היהודי הוא העם הנבחר מכל העמים	50% (47%)
מאמין בעולם הבא	40% (35%)
מאמין בביאת המשיח	36% (39%)
יהודי שאינו מקיים מצוות מסכן את כל העם היהודי	24% (21%)

שני הערכים הכלליים, העומדים בראש מדרג הערכים של היהודים-הישראלים, הם ערכי המשפחה: כיבוד הורים נתפש כערך חשוב מאוד בעיני 87%, והקמת משפחה נתפשת כערך חשוב מאוד בעיני 80%. הערך של "להיות שלם עם עצמך" מדורג כמעט באותה רמה. לעומת זאת, הערך של "ליהנות מהחיים" נמצא באמצע המדרג (65%), בעוד הערכים של "ליהנות מיופי" ו"לעשות הרבה כסף" נמצאים בתחתיתו (31%, 23%).

הערך המרכזי ביותר בקרב הלא-דתיים והאנטי-דתיים הוא "להיות חופשי לבחור איך להתנהג" (73%-79% בהתאמה). ערך אינדיבידואליסטי זה אינו נחשב ביותר בעיני דתיים-מקפידים (39%). ואולם, מעבר לכך, כאשר עורכים השוואה בין הערכים האזרחיים-חברתיים של הקבוצות השונות באוכלוסייה, מתגלית תופעה מעניינת הידועה ממחקרים קודמים: "דתיות" קשורה לערכים חברתיים אלטרואיסטיים, השמים דגש על האחר. למשל, 64% מבין הדתיים-מקפידים סבורים

3. ואולם, עודנו נופל משיעור המאמינים בארצות-הברית, באיטליה, באירלנד ובפולין (כ-80%).

ש"חשוב מאוד לתרום לחברה", מבין המסורתיים-שומרים-במקצת 55 סבורים כך, מבין הלא-דתיים-שומרים-במקצת - 48%, מבין הלא-דתיים-לא-שומרים - 41%, ומבין האנטי-דתיים - 33%. דפוס דומה מסתמן גם בנוגע לערך "להיות אזרח טוב" ובנוגע לערך "להבין את ההשקפה של אנשים אחרים".

התמונה הכוללת המתגבשת היא, שערכי המשפחה וערך השלמות העצמית משותפים במידה זו או אחרת לכל היהודים-הישראלים. גם ההתייחסות הממעיטה בחשיבותם של ערכים חומריים משותפת לכול. לעומת זאת, קיים הבדל ניכר בין התייחסותם של דתיים, מסורתיים ולא-דתיים לערך החירות האישית מזה, ולערכים האלטרואיסטיים החברתיים-אזרחיים מזה. דתיים ומסורתיים מחויבים על-פי רוב לכלל ולאחר, ולא רק בהקשר הדתי-לאומי, בעוד שהלא-דתיים, ובייחוד האנטי-דתיים, מחויבים בראש ובראשונה לחופש הבחירה האישי.

5. דיוקן יהודי-ישראלי: דת, מדינה והחיים הציבוריים

78% מהיהודים בישראל סבורים כי על המדינה לשאת אופי יהודי, לאו דווקא דתי. למעט חרדים ודתיים-מקפידים, כל קבוצות האוכלוסייה תומכות בקביעה זו בשיעורים גבוהים מאוד, של 68% עד 88%. גם בקרב הלא-דתיים והאנטי-דתיים, שיעור הסבורים שישראל צריכה לשאת אופי יהודי מגיע ל-79% עד 88%.

ואולם, באשר לשאלה אם על המדינה לדאוג לכך שהחיים הציבוריים בישראל יתנהלו לפי המסורת, הדעות חלוקות: 50% מהנשאלים עונים בחיוב. תשובותיהן של קבוצות אוכלוסייה שונות חושפות קיטוב בנושא זה: החל מלמעלה מ-90% של תשובות חיוביות אצל חרדים ודתיים-מקפידים, דרך 56% אצל מסורתיים-שומרים-במקצת, ועד 11%-14% אצל לא-דתיים-לא-שומרים ואנטי-דתיים.

בעניין היחס לשבת, כבר נוכחנו בקיומו של הפער בין רצונו של הרוב המכריע להתחשב באופייה הפומבי של השבת לבין התמיכה הרחבה מאוד בפתיחתם של מרכזי בילוי, עריכתם של אירועי ספורט והפעלתה של תחבורה ציבורית בשבת. בדומה לכך, קיים פער בין הרצון הנרחב לשמור על צביונה היהודי של ישראל לבין התנגדות עזה לכל מה שנתפש ככפייה דתית.

ברוח זאת, 80% מהיהודים-הישראלים סבורים שמוסדות ציבור צריכים להקפיד על אוכל כשר (לעומת 89% בשנת 1991), אך כ-60% מסייגים מכך שמתן תעודת כשרות יותנה בשמירה על מנהגים דתיים אחרים. 50% תומכים בהנהגתם של נישואים אזרחיים (עלייה של 6% לעומת 1991), אף על פי שרק 26% שוקלים בחיוב אפשרות זאת עבור עצמם או עבור בני משפחתם. 61% תומכים בהמשך מימון ממשלתי לרבנות (האורתודוקסית), בה-בשעה ששני שלישים תומכים בהשוואת מעמדם של הזרמים הקונסרבטיבי והרפורמי לזה של הזרם האורתודוקסי.

86% מהיהודים בישראל תומכים בגיוס בני הישיבות לצה"ל (התמיכה בכך גבוהה מאוד בקרב כל קבוצות האוכלוסייה היהודית בישראל, פרט לחרדים). כשני שלישים מחייבים גם את גיוסן של בנות דתיות לצבא. במקביל, 60% מהיהודים בישראל היו רוצים שיתקיימו יותר לימודי יהדות בבת-הספר, ואחוז דומה היו רוצים לראות תוספת של דיון בנושאי יהדות בטלוויזיה הכללית ובטלוויזיה החינוכית.

6. דיוקן יהודי-ישראלי: יחסים בין קבוצתיים

על-פי רוב, יהודי ישראל רואים בצורה הביקורתית ביותר את היחסים בין דתיים ללא-דתיים: 82% מעריכים אותם בשלילה. רק 16% סבורים שהם "די טובים", ו-2% בלבד סבורים שהם טובים מאוד. בהשוואה ל-1991, ירד מספרם של המעריכים יחסים אלו בחיוב מ-28% ל-18%.

7. דיוקן יהודי-ישראלי: העולים מחבר-העמים

העולים מחבר-העמים הם היום כחמישית מכלל האוכלוסייה היהודית בישראל. כמעט לפי כל היבט שנבדק במחקר, קבוצה זו שונה בתחושת הזהות שלה מהיהודים-הישראלים הוותיקים. כך, למשל, רובם הגדול של העולים מרגישים כיהודים וישראלים (90% ו-76% בהתאמה), אך רק 35% מהם חשים בהחלטיות כחלק מהעם היהודי בעולם, לעומת 68% מהוותיקים⁴. רק רבע מהעולים חשים באופן החלטי כישראלים, לעומת שלושה רבעים מבין הוותיקים. שלא כוותיקים, העולים חשים עצמם יותר יהודים מאשר ישראלים.

השוואה ממוקמת בראש מדרג מרכיבי הזהות היהודית של העולים מחבר-העמים, ואילו אצל ישראלים ותיקים הקמת המדינה והיבטים נוספים של החוויה הישראלית מדורגים ראשונים. הטקסים הדתיים, כמרכיבים של זהות יהודית, פחות משפיעים על העולים מחבר-העמים.

ככלל, העולים מחבר-העמים הם פחות דתיים, פחות שומרי מסורת ופחות מאמינים אף בהשוואה לדור השני של האשכנזים הוותיקים, שהם דומים להם. 70% מתוכם מרוכזים בשני הפרופילים הלא-דתיים בסולם הזהות הדתית (לא-דתי-שומר-במקצת ולא-דתי-לא-שומר-כלל), בהשוואה ל-47% מן הישראלים הוותיקים. הקבוצה הבולטת בקרב העולים, כמו גם בקרב הוותיקים, היא "לא-דתי-שומר-במקצת". כ-40% מן העולים צמים ביום-הכיפורים, מדליקים נרות חנוכה ומציינים את החגים במאכלים המסורתיים המתאימים (מאכלי חלב בשבועות, הימנעות מחמץ בפסח). מה שבולט במיוחד הוא ההשתתפות הנמוכה בסדר פסח מסוג כלשהו. באופן מפתיע, מספר העולים הנמנעים מאכילת חמץ עולה על מספר העולים המשתתפים בסדר פסח.

העולים נבדלים מהוותיקים בדרגת החשיבות שהם מייחסים לטקסים של מחזור החיים. החשיבות שמייחסים עולים לטקסי ברית-מילה ונישואים נמוכה ב-25% מזו שמייחסים להם הוותיקים. החשיבות שהם מייחסים לטקסי בר-מצווה ולמנהגים הקשורים במוות נמוכה מזו שמייחסים להם הוותיקים ב-10%.

העולים מחבר-העמים מגלים התנגדות ניכרת להגבלות דתיות מטעם המדינה על התנהגות הציבור. הם אינם מסכימים לאכיפת חוקי הכשרות במוסדות ציבוריים, מצדדים בבירור בנישואים אזרחיים ואינם מרוצים ממעמדה הרשמי של הרבנות הראשית. בהשוואה לישראלים הוותיקים, שיעור העולים הסבורים שיש להתחשב בצביון השבת בפומבי נמוך למדי, 48% לעומת 72%.

לסיכום, לעולי ברית-המועצות לשעבר יש זיקה ליהדות, אם כי הם הרבה פחות מחויבים לשמירת המסורת הדתית, המנהגים והאמונות, ונראה שהם הרבה יותר ספקנים באשר לתפקיד המסורת בחיים הציבוריים. זהותם כישראלים עדיין מהוססת. על אף ההבדלים הניכרים בין קבוצת העולים לשאר האוכלוסייה בנושאים רבים, רישומה הכולל של עלייה זו אינו ניכר ביותר. בשלב זה מוקדם להכליל ולאפיין את העולים מחבר-העמים ואת השפעתם, כיוון שזוהי קבוצת אוכלוסייה שערכי התרבות היהודית היו זרים לה במשך עשרות שנים, והיא עדיין נמצאת בעיצומו של תהליך הקליטה.

4. ניתוח תשובות העולים מעלה אפשרות של "הטיית תשובה" (response bias) המתבטאת ברתיעתם לבחור בקטגוריה החיובית ביותר ("חשוב מאוד") במענה לשאלות מדורגות. ואולם, חרף ההבדלים באחוזים, דירוג התשובות של העולים ושל הוותיקים חופף לעתים קרובות.

8. דיוקן יהודי-ישראלי: שינויים לאורך זמן⁵.

בין 1991 לבין 2000-1999 מסתמנת מגמה קלה לקיטוב בזהות דתית אישית, המתבטאת בירידה בשיעור המסורתיים בישראל ובעלייה בשיעור הלא-דתיים מזה, ובשיעור החרדים מזה. בעשור שחלף הסתמנה מגמה קלה אך מורגשת, לקראת פחות דתיות בכמה מן ההיבטים שנבדקו. למשל, שיעור הנמנעים מלאכול טרף ירד מ-64% ל-56% ושיעור הצמים ביום-הכיפורים ירד מ-71% ל-67%. שיעור היהודים-הישראלים המציינים את השבת על-ידי הדלקת נרות (ללא התייחסות לעיתוי ולברכה) ירד מ-56% ל-50%. אולם שיעור המדליקים נרות במועד, בליווי ברכה, נשאר בעינו: 51%, וגם לא חלו שינויים באחוז השומרים על איסורי השבת. חלה ירידה מסוימת בשיעור היהודים-הישראלים המייחסים חשיבות לטקסים של מחזור החיים: לעריכת ברית-מילה (מ-74% ל-70%), לקיומו של טקס קבורה דתי (מ-70% ל-66%) ולקיומו של טקס נישואים בברכת רב (מ-69% ל-64%). ייתכן ששינויים אלה קשורים לעלייה מחבר-העמים. לעומת זאת, חלה עלייה בשיעור המשתתפים בסדר פסח: מ-78% ל-85%. רוב השינויים אינם בולטים במיוחד ומתייחסים רק לחלק קטן מדפוסי החיים, ועל כן התמונה הכללית היא של יציבות יחסית.

במקביל לשינויים בכמה מדפוסי החיים, חלו גם שינויים ערכיים תואמים: שיעור היהודים-הישראלים החשים כי חשוב להם מאוד לחיות בארץ ירד מ-70% ל-65%, ושיעור המרגישים שחשוב להם מאוד להיות חלק מהעם היהודי ירד מ-67% ל-62%; אך לא חל שינוי בשיעור החשים "בהחלטיות" חלק מהעם היהודי. למרות ההזדהות היהודית האישית החזקה, שיעור היהודים בישראל החשים שותפות גורל עם יהודי התפוצות ירד במקצת, מ-76% ל-70%, ושיעור המאמינים שיהודי התפוצות הם עם אחר עלה באופן ניכר, מ-57% ל-69%.

במהלך שנות התשעים התחזקו בשיעור של כ-5% העמדות המתירניות ביחס לאופן ניהולם של החיים הציבוריים בישראל. שיעור התומכים בפתיחת בתי-קולנוע ובהפעלת תחבורה ציבורית בשבת עלה (72%-ו-65% ב-1999, לעומת 67%-ו-63% ב-1991), וכן גם שיעור התומכים בהנהגתם של נישואין אזרחיים (מ-43% ל-49%). שיעור התומכים בשמירה על כשרות במוסדות ציבור ירד מ-89% ל-80%.

לעומת זאת, במהלך שנות התשעים התחזקה אצל יהודי-ישראל מרכזיותם של ערכי המשפחה (כיבוד הורים) והשלמות העצמית. במקביל, חלה עלייה ניכרת בחשיבות המיוחסת לתרומה לצדקה (מ-32% ל-42%) ולעזרה לנזקקים (מ-41% ל-56%), ובשיעור המקדישים "לפעמים" זמן לפעילות התנדבותית (מ-31% ל-37%). גם שיעורם של המייחסים חשיבות רבה להבנת השקפתו של האחר עלה באופן ניכר (מ-46% ל-54%).

אולם, כפי שצויין, ההתעצמות של הערך המשפחתי (כיבוד הורים) ושל הערכים הוולונטריים חלה בעשור שחלף בתוך הקשר של תחושה כללית, שלפיה השטעים בחברה הישראלית הולכים ומעמיקים: שיעור המעריכים את היחסים בין הדתיים ללא-דתיים בשלילה מוחלטת עלה בתקופה זו מ-19% ל-36%, וגם שיעור המעריכים את היחסים בין אשכנזים למזרחיים בחיוב ירד ירידה דרסטית: מ-67% ב-1991 ל-49% ב-2000-1999.



5. מסקנות בדבר השינויים לאורך זמן מתבססות על השוואת המדגמים הכלל-ארציים שנערכו ב-1991 ו-1999.